

סימן כד

בענין אם רשאים להתפלל במקום שקבוע לפריצות והוללות ובגדר חיוב תפילה בציבור וקה"ת, ובמצות בניית ביהב"נ

ב"ה, אדר תשי"ב

כבוד ידידי ואלופי הרב הגאון המובהק בנש"ק ר'
מנחם צבי אייכענשטיין שליט"א

שלו' וכמ"ס. יקרתו קבלתי עם הקונטרס חדושי
תורה וברור הלכה המלא בחריפות ובקיאאות
כדרכו בקודש.

(א) **ובדבר** השאלה, אני איני כדאי שתשלחו
אצלי ואיני ראוי להתוארים, אבל
כדר' יוסי אמר (שבת קיח): יודע אני בעצמי
וכו' ואם אומרים לי עלה כו', ובפרט שכפל
בקשתו ואין מסרבין כו'.

ובריש אמינא לכ"ג ודעימי' ולכל חברי ועד
העיר, מקנאי קנאת התורה והתפלה
י אשר כחם על עמדם בפרץ נגד הנוטים מדרך
הישר, יעזרם ה' במלחמתם. וכלום צריך
ראיות שה' מאשרם שולען' שבבתי תיאטראות
וקרקסאות ודומיהם, מקום חילול הקודש,
שאין שם מקום לתפילה בצבור שכתוב על
זה (ויקרא כב לב) 'ונקדשתי בתוך בני ישראל',
ומי שאפשר לו ראוי לו שלא לעבור בשבת
ויו"ט לפני בתים כאלה, כמה שדרשו חז"ל
(ע"ז יז): 'הרחק מעליה דרכך', על עבודה זרה
ומינות, וחילול השם דפרהסיא כעובד עבודה
זרה דמי, ורק אם נתבטלו לגמרי ממהותן
ונשתקע השם, על זה דרשו חז"ל (מגילה ו.
עתידי שילמדו בהם תורה¹⁵⁴, אבל אם עדיין

שמם עליהם י"ל על זה אין כבודו של מלך
להזכיר שם אשפה' (חגיגה טז), ובפרט באותו
זמן גופי'. והנסיון מורה שבבתים כאלה
בפינה אחת מתפללין, ובהך גיסא חילולא
וחינגא. וכבר נכתב בעיתונים מבתי כעין
הנ"ל שמוכרים ביהב"כ כרטיסים לתיאטרון
ועושים כל ההכנות לתיאטרון, ודוחפים את
התפלות נעילה ומעריב בכדי לפנות המקום
לתיאטרון. ופה בנוא יארק מתקבצים הרבנים
בכל שנה ומפרסמים בעתונים ובשאר אופנים
שלא לעשות 'מאשרם שולען' ושלא להתפלל
שם, ובלוח של ועד הרבנים נדפס זה, ואין
להסתפק כלל בזה שהצדק אתם¹⁵⁵.

(ב) **ועצם** דין בית הכנסת ותפילה בצבור,
הנראה לענ"ד בזה על פי
משמעות הגמ' והשו"ע ועל פי מנהג העולם,
שיש חילוק בין חיובי הציבור וחיובי היחיד
בזה. חובת צבור היא שיהא להם בית הכנסת
בעירם ושיתפללו בו בצבור בכל יום ג'
תפלות, ועל זה כופין זה את זה [או"ח סימן
נה סעי' כב ברמ"א בשם ריב"ש¹⁵⁶, ובסי'
קנ"ז]¹⁵⁷ ועל זה דרשו חז"ל (ברכות כא): על
'ונקדשתי בתוך בני ישראל' שיהא מנין של
עשרה לדברים שבקדושה, ועל זה דרשו
(מגילה כט). על 'ואהי להם למקדש מעט'
(יחזקאל יא טז) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות.

154. שם פסק הרמ"א דבמקום שאין מנין תמיד
בבהכ"ס כופין זה את זה בקנסות שיבואו לבהכ"ס,
שלא יתבטל התמיד. 157. שם פסק השו"ע דכופין בני
העיר זה את זה לבנות בית הכנסת.

154. ז"ל הגמ' "והיה כאלוף ביהודה ועקרון כיבוסו'
(זכריה ט ז), אלו תראטריות וקרקסיות שבאדום שעתידין
שרי יהודה ללמד בהן תורה ברבים". 155. וע"ע שו"ת
אג"מ (או"ח ח"א סי' לא) שהשיב נמי להשואל כדברי רבינו.

ואמנם כל יחיד בפני עצמו, אף שיש עליו מצוה שישתתף גם הוא עם הצבור, עיקר חיובו הוא כשהוא בבית הכנסת שאז אסור לו לפרוש מן הצבור. ועל כן נפסק בשו"ע (סי' צ סעי' י) שכשמוכרח ראוי לו לצאת מבית הכנסת להתפלל יחידי ולא בבית הכנסת קודם לצבור. וכן אסרו חז"ל (ברכות ו:) להתפלל אחורי בית הכנסת משום 'כדו בר קיימת קמי מארך', וגם לא לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפלל (ברכות ח:). אבל כשהוא בתוך ביתו 'טריחא לי' מילתא אין עליו גדר חיוב (ברכות ז: 158), אף שראוי לו להשתדל בדבר, כלשון השו"ע (סי' צ סעי' ט), וחז"ל זרזו וחזרו וזרזו (ברכות ו.) שאין תפילתו נשמעת אלא בבית הכנסת, ואף ביחידות יותר טוב להתפלל בבית הכנסת [אחר הצבור ולא קודם לו], ונקרא שכן רע כשאנו בא לבית הכנסת (שם ח.) [אולי זהו כשאנו נכנס בשום פעם או אפילו בלא סבה המעכבת], אבל אינו בגדר חיוב גמור, ונדחה מפני איזו מצוה או טרדה אפילו פרנסה¹⁵⁹.

ומאי דמצרכינן לי' לפרש"י (פסחים מו. ד"ה לגבל) ללכת לפניו ד' מילין ולאחריו או בעירו¹⁶⁰ מיל, אפשר שזהו גם כן להידור מצוה, או מיירי שאינו יודע להתפלל, וצריך ללכת לבית הכנסת שהחזן יוציאנו ידי

חובתו¹⁶¹. ואם הוא רחוק משיעור זה, אפשר שהוא בכלל 'עם שבשדות דאניסי' (ר"ה לה.), שהש"ץ מוציא אותם ידי חובתם אפילו כשאנם שומעים. שעיך דין שומע כעונה הוא רק בצירוף דין שליחות של הש"ץ. ודאי בקריאת התורה אין שייך להוציא מי שלא שמע, כי גוף ראובן אינו גוף שמעון ואין שייך שליחות בזה [כי אם על דרך המוסר, כעין יששכר וזבולון ושמעון ועזריה אחיו (סוטה כא:)], אבל בתפילה, כיון שהמתפלל מבקש בעד הצבור 'חננו מאתך' השיבנו אבינו 'סלח לנו' וכן כולן, על זה שייך שליחות אפילו שלא בפניו, ורק בדלא אניס אינו נעשה כשלוחו [כעין עובדא דההוא סמיא ושמואל בביצה טז: 162]. ועל כן אמרתי שאם החזן אומר ברכות השחר להוציא הצבור או היחיד שאינו יודע לברך או מטעם ספק במציאות או בדין, צריך לומר בלשון רבים¹⁶³, וד"ל.

וגם לענין קריאת התורה בציבור נראה דאין זה חובת יחיד, ורק במגילה ובפרשת זכור הוא חובת יחיד, אבל בקריאת התורה בשבת ויו"ט וב' וה', עיקר התקנה שיהא קריאת התורה בבית הכנסת, אבל לא על היחיד שבביתו¹⁶⁴. וודאי אם הוא בבית

158. שם איתא "אל רבי יצחק לרב נחמן מ"ט לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי אמר ליה לא יכלנא א"ל לכנפי למר עשרה וליצלי אמר ליה טריחא לי מלתא, וע' מג"א סי' צ (סקט"ז). 159. כמ"ש בשו"ת יד אליהו (לובלין, סי' ז) שתפלה בציבור אינה חובה גמורה, ואפי' היכא דטריחא לי מילתא י"ל שא"צ להתפלל בציבור, ובמקום הפסד ממון ודאי אין צריך, והובאו דבריו בבאה"ט סי' צ (סקי"ב), וכן פסק המשנ"ב (שם סקט"ט) ע"ש. 160. כמ"ש בשו"ע הרב (סי' צ סעי' יז) ומשנ"ב (שם סקט"ב) שהיושב בביתו דינו כמלאחריו, ודלא כמ"ש בשו"ת בנין עולם (א"ח סי' ג). 161. כוונת רבינו ליישב בזה מה שנתקשה בתשו' הגרע"א (מהד"ק סי' יג) שאם התפילה בציבור אינו

חובה כ"כ למה מחוייב לילך לפניו עד ד' מיל ולאחריו עד מיל. 162. בביצה טז: "ההוא סמיא דהוה מסדר מתניתא קמיה דמר שמואל חזייה דהוה עציב אמר ליה אמרי עציבת אמר ליה דלא אותיבי ערובי תבשילין אמר ליה סמוך אדידי לשנה חזייה דהוה עציב אמר ליה אמאי עציבת אמר ליה דלא אותיבי ערובי תבשילין אמר ליה פושע את לכולי עלמא שרי לדיך אסור". 163. עמש"כ רבינו לעיל (סי' ה) בזה. 164. כ"מ ברמב"ן (מלחמות, מגילה ג. ד"ה אמר) וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (א"ח תנינא סי' צט) ושו"ת צמח צדק (סי' לה), ושו"ת בנין שלמה (סי' לה) ושו"ת משנה שכיר (סי' צ, פט ע"ג), וע' ביה"ל סי' קלה סעי' יד (ד"ה אין מביאין), וכ"מ בערוה"ש סי' סט (סעי' יז), וכ"כ

הכנסת צריך כל אחד ואחד לשמוע, אם לא כשהוא תורתו אומנתו כרב ששת¹⁶⁵, וגם בזה יש מפרשים (ב"ח או"ח סי' קמו ס"ב) שרק לענין תרגום נאמר ולא בשעת קריאת התורה. והרי מעשים בכל יום שאפילו אותם שבבית הכנסת מחסרים פסוקים או פרשיות משום אונס עשיית צרכים או משאר סבות, ולא ראינו שילכו בשביל זה לחפש מנין אחר של קוראים בתורה לשמוע מה שחסר¹⁶⁶.

ומפני הטרדה איני יכול לחפש באחרונים אם נמצא זה מפורש, וודאי דעת מהרי"ל כן הוא¹⁶⁷, ואף שמה שלא התיר לערב עירובי תחומין בשביל תפלת הצבור קשה מאד¹⁶⁸, אבל עיקר דבריו שתפילה וקריאה בציבור אין זה חוב גמור על כל יחיד, אם לא כשחסר מנין בבית הכנסת שלא יתבטל התמיד, משמע כן מגמ' ומשו"ת להלכה¹⁶⁹.

ד) והירושלמי דברכות (פ"ה ה"א) דאומר שהמתפלל בביתו כאילו מקיפו בחומת ברזל¹⁷⁰, נראה דבא לאפוקי שלא יתפלל בשדה או בחצר כשאין לו בית הכנסת, וכאן ביחיד וכאן בצבור הכונה שבמקום ציבור צריך שיתפלל בבית הכנסת.

ה) ונשוב לענין החיוב של בית הכנסת ופרטי דיניו. לכאורה נראה שמכיון שחוב על הציבור שיהא להם בית הכנסת, צריכים להקדישו לכך עם כל פרטי דיניו, ואם יעשו בו תנאים, אם יועילו התנאים לכאורה אין יוצאים ידי חובת בית הכנסת¹⁷¹. ויש גם סברא לומר שאין התנאי מועיל שהוא כעין מתנה על מה שכתוב תורה, ואפשר שזהו הטעם של הסוברים¹⁷² דבבנינו אין מועיל תנאי רק בחורבנו [חילוק בזה ביארתי במקו"א לענינים אחרים], ובארץ ישראל יש אומרים דלא מהני כלל תנאי¹⁷³.

בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קעא אות ג), ובשו"ת אג"מ (או"ח ח"ב סי' עב) וע"ע שו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' נח). וע"ע להלן סו"ס קנו. וממ"ש רבינו דדוקא פרשת זכור הוא חובת היחיד מבואר דפרשת פרה ושקלים והחודש אינם חובת היחיד, וכ"מ בשו"ת בנין שלמה (סי' נד), וכתב שכ"ה דעת הגר"א, וכ"מ בברכ"י סי' תרפה (סק"ג), ודלא כמ"ש הא"ר סי' תרפה (סק"א) בשם של"ה. 165. בגמרא (ברכות ח.) "רב ששת מהדר אפיה וגריס אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו", ובתוספות (שם ד"ה רב ששת) הביאו בשם הרי"ף דהיתר ללמוד בזמן קריאת התורה הוא משום שרב ששת תורתו אומנתו, וע' שו"ע סי' קמו סעי' ב. 166. וכ"כ בשו"ת משנה שכיר (שם) ושו"ת מנחת שלמה (דפ"ק, ח"ב סי' יד). 167. במנהגי מהרי"ל (הל' עירובי חצירות סי' ז) כתב דלא ראה בשום פוסק שמותר לעשות עירובי תחומין לילך לבהכ"נ כדי להתפלל בעשרה מלבד בסמ"ק ובאגודה, דלהתפלל בעשרה אינה כ"כ מצוה דיכול לכוון תפלתו בביתו, דלא מצינו שהצריכו חכמים להתפלל בעשרה. 168. כוונת רבינו להקשות, דכיון דמערבין עירובי תחומין להקביל פני חבירו או לטייל ביו"ט או שבת בפרס שיש בו שמחה (שו"ע סי' תטו סעי'

א), א"כ למה יגרע תפילה בציבור. 169. וע"ע מ"ש רבינו להלן סוף סי' קנו בגדר חיוב תפילה בציבור וקריאת התורה. 170. בירו' ברכות פ"ה ה"א "א"ר יוחנן המתפלל בתוך ביתו כאילו מקיפו חומה של ברזל [כלו' כאילו מוקף סביב מבלי פחד ובטוח הוא שתשמע תפלתו - פני משה], [ומקשינן] מחלפה שיטתיה דרבי יוחנן, תמן א"ר אבא אמר רבי חייא בשם רבי יוחנן צריך לאדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפילה וכה אמר אכן [פ'י, התם אמר שצריך להתפלל במקום המיוחד לתפילה, דהיינו בביהכ"נ, וא"כ ע"כ שאינו מעליותא להתפלל בביתו, ומתצינן] כאן ביחיד וכאן בציבור", וכוונת רבינו להקשות, דמשמע ממסקנת הירו' דבדליכא ציבור עדיף להתפלל בביתו, וקשה שהרי אנן קיימ"ל דאף ביחידות עדיף להתפלל בביהכ"נ וכמ"ש רבינו לעיל ד"ה ואמנם. 171. וכ"מ בביה"ל סי' קנא (סעי' יא ד"ה לא), וכ"כ בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ב סי' מד). 172. תוספות (מגילה כח: ד"ה בתי), רא"ש (שם פ"ד סי' ז), וכך פסקו הטור והשו"ע (או"ח סי' קנא ס"א). וכן ביאר בשו"ת אג"מ (שם) שטעמם הוא משום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה. 173. דקדושתן קיימת לעולם, כמבואר בתוספות (שם)

לא שנעשה בקביעות לכך, אלא שיש לדון שאין חיוב בנין בית הכנסת כשיש בהעיר בית הכנסת והם שייכים אליו.

ו) ולענין דין פירוד כבר כתב דברים כ"ג על דבר זה, וזוכרני שבשו"ת משיב דבר (ח"א סי' מו) כתב שבזמן שבית הכנסת אינו מכיל את כולם או שגורם מחלוקת ביניהם הוא כעין היתר הבמות בזמן שלא היה מקדש, אבל כשאין טעם לחלוק, הוא כבזמן המקדש שנאסרו הבמות [ואין הספר כעת תח"י], ונמצא כעין זה בראשונים¹⁷⁵.

ודאי שבזמן חז"ל לא הרבו כל כך בבתי הכנסת, וידוע סיפור חז"ל מאלכסנדריא של מצרים (סוכה נא:)¹⁷⁶. ואמנם בזמנינו נעשה כעין הכרח משום העליות, שעמא דארעא חושבים זה למצוה או לחובה שיהי' לכל אחד עלייה בכל שבוע או לכל הפחות בכל חודש, וגם בגלל מצות הקדישים ותפלת האבלים לפני התיבה, שגם בזה תפסו כמצוה שפוטר את הכל¹⁷⁷. ובזמן האחרון וביחוד במקום הזה, כל חברה שוכרת להם בית ל'מיטינגען' ויש מהם גם לריקודים, וכוללים בזה גם מנין לשבתות ויו"ט, בזמן שרבים מבית הכנסת הבנויים לתפארת שוממים או ריקנים כמעט, והמתבדלים יש להם טובת הנאה כפולה ומשולשת, שאינם נושאים בעול הצדקות ושאר הוצאות הבית הכנסת, שממליכים משלהם נשיא בפני עצמם

ונראה שזהו הטעם שבקהילות הישנות היה בכל עיר 'קאלטע שוהל' ששם עסקו רק בתפילה ונזהרו מכל דבר האסור בבית הכנסת, ואף שבשאר בתי הכנסת לא נזהרו כל כך וסמכו על תנאי שלהם או על לב בית דין מתנה, וכנראה סברו שכיון שיש בית הכנסת אחת בעיר אין חיוב לעשות בתי כנסיות אחרים, וכיון שהוא רק הידור ורשות על כן מהני בזה תנאי. ואמנם נראה דזה שייך במקום שבית הכנסת הם קרובים זה לזה וגם המתפללים בשאר בית הכנסת מתפללים גם בה'קאלטע שוהל', אבל אלה הרחוקים, לכאורה, חיוב בית הכנסת מוטל גם עליהם, ואינם יכולים לפטר בבית הכנסת שיש בקצה האחר של העיר, ובפרט אותם הנחשבים לקהלות בפני עצמם, כעין החסידים 'שטיבלעך' שכל אחד שם חברתו עליו, והשייכים לאלה אינם שייכים לבית הכנסת, ומכיון שקראו 'שטיבלעך' לשלהם בכדי שלא לעבור על דיני בית הכנסת¹⁷⁴, הרי חוזר הספק אם מהני תנאי ואם יוצאים ידי חובתם בבנין בית הכנסת. וכנראה סוברים שאפילו כשלא נתייחד לבית הכנסת עם כל הדינים השייכים לבית הכנסת, יוצאים ידי חובת בנין בית הכנסת.

ועב"פ שני דינים יש בזה: א', דין תפילה בצבור, בזה יוצאים אפילו כשאינו מיוחד לבית הכנסת, כשיש מנין. ב', דין בנין בית הכנסת, בזה אין יוצאים ידי חובתם אם

ובשו"ע (שם). 174. עמ"ש רבינו להלן סי' מג סק"ב.

175. מג"א סי' קנד (סקכ"ג) בשם הרא"ם (ח"א סי' נג) שאע"ג שכתב הריב"ש (סי' רנג) שהמעכב לבנות ביהכ"נ אפי' יש ביהכ"נ אחרת בעיר מונע הוא רבים מלעשות מצוה, היינו דוקא כשאין ביהכ"נ מכילה את כולם, אבל כשמכילה את כולם, אדרבה, אסורים להפרד. והובא במשנ"ב (סי' קנ סק"ב). 176. בגמרא (שם) איתא "כמין בסילקי גדולה היתה סטיו לפניו מסטיו פעמים שהיו

שם ששים רבוא כיוצאי מצרים ואמרי לה כפלים כיוצאי מצרים, והיו בה שבעים ואחת קתדראות של זהב כנגד שבעים ואחד של סנהדרי גדולה, כל אחת ואחת אינה פחותה מעשרים ואחד רבוא ככרי זהב, ובימה של עץ באמצעייתה וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו, וכיון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר וכל העם עונין אמן", הרי שהי' רק מקום תפילה אחד לכולם. 177. ועמ"ש"כ רבינו להלן (סי' כח, ל, מא) עוד בזה.

ושארי ממונים, ושיש להם בכל זמן 'קידוש' מן המובחר, כן הוא המצב לבשתנו, ומי שירפא מחץ זה אומן יקרא ושכר הרבה יטול מהשי"ת.

ואפילו במנינים הרבה זה אחר זה לא נהגו הקדמונים, וכן ראיתי אצל הספרדים שמתפללים רק מנין אחד, והבאים אחר כך רק פורסים על שמע שלא בפני התיבה, ומובא גם בשו"ע (סי' סט סעי' א ומג"א סק"ט) שאין קורים ב' פעמים בספר תורה זה אחר זה ולא מתפללים לפני התיבה. ואף שהאחרונים כתבו צדדי היתר, ותלו הטעם רק

משום חשד¹⁷⁸, הנה לענ"ד הטעם פשוט, לפי מה שביארתי שתקנת חז"ל לענין קריאה בספר תורה בצבור, ולענין חזרת הש"ץ כשכבר התפלל בפני עצמו, היתה רק על הצבור ולא על כל אחד ואחד בפני עצמו, והצבור הוא הבית הכנסת, וכיון שבבית הכנסת זה כבר קראו והתפללו, כבר נתקיימה התקנה. זוהי דעת הקדמונים, אלא שבדורות האחרונים החזיקו שכל מנין דין ציבור לו, אבל אין זה דרך הקדמונים. וה' יקיים בנו ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם.

יוסף אלי' הענקין

סימן כה

מצות תפילה בבני נח,

וע"ד תפילות משותפות בפאבליק סקולם

בס"ד, ה' וישלח, ט"ז כסלו, תשכ"ג

ב' הגאון הצדיק עמוד ההוראה, לו דומי' תהלה, מוהר"ר יוסף אלי' שליט"א הענקין, שלוי' וברכה. הנני לבקש מכ"ג שליט"א להעיר עיני, שהזמינו אותי להרציא בהתוועדת הסתדרות הרבנים דאמריקה, ע"ד הלכה הכרוך בהחלטת בית משפט עליון דארצה"ב בדבר 'תפילות בבתי ספר הכוללים' [פאבליק סקולם] דנ"י. ומלבד כ"ק האדמו"ר שליט"א מליובאוויטש שנתפרסם בשמו מכתב באנגלית בו הוא מנגד להחלטת ה'סופרים קאורט', פרטי השאלות שבהלכה השייכים לזו, לא נתבררו עדיין. וע"כ הנני פונה בזה לכ"ג, בתור זקן ההוראה בדורנו, לבקשו להאיר עיני בזה, אשר כ"פ שמעתי מפי כבוד אבא מארי הגאון שליט"א, ומר חותני הצדיק [מהר"ר ד"ב צוקרמאן שליט"א] אשר על הכרעת כ"ג שליט"א אסמוך ואחכה. ואלו השאלות:

(א) האם גוי מחוייב ואם יש עכ"פ ענין מצוה להתפלל לה'. אולי רק לנו, ישראל עם קרובו, ניתנה רשות להתפלל לה', והרי להתפלל לה' הוא לכא' גם ענין שצריך רשות, ומנ"ל דלבני נח יש רשות. ואף שברמב"ם פ"י מהל' מלכים הל' ט"ז ובפרהמ"ש ספ"ג דתרומות מבואר דבני נח יכול לקיים מצות שישראל מצווה בהן, מ"מ אינו מפורש אם מותר לבני נח גם להתפלל. ומהפסוקים במלכים (א', ח' מ"א) וגם אל הנכרי וגו', וביונה (פ"ג פסוק ח) ויקראו וגו', מבואר לכא' דיש איזה ענין תפילה גם לבני נח, אף שיש אולי מקום לחלק.

(ב) **לכא'ו** אין איסור לומר יחד עם הנכרים נוסח התפלה [הנאמרת בבתי ספר הכלליים]. אמנם יש לעורר, דהרי נכרים אינם מצווים על השיתוף, ואנו הרי כוונת תפלתנו הוא באופן אחר, וצ"ב מתי יהיו חששות לשתף תפלתנו עם הנכרים. גם אפי' אם נימא דיש איסור לומר תפלה כזו, יש לברר אם בדיעבד, שכבר אמר התפילה ההיא, האם קיים מצות תפלה מה"ת [להרמב"ם או הרמב"ן למר כדאית לי' ולמר כדאית לי'].
 (ג) **כשאומרים תפילה בב"ם**, מזכירים ש"ש [כנוי ג-ט] בגלוי ראש, האם יש חשש בזה. ובכללות, מה הדין לילדי ישראל לומר תפלה הכללית בגלוי ראש, לכתחילה [אם נכון לעשות] ודיעבד [אם יוצא מצות תפלה].

(ד) **החששות שהביעו שאם יונהג לומר התפלות**, יוכל להצמח שינהיגו במקומות אחרים ואחר כך, תפילות כאלו שיהיו בהם חששות, עד היכן נכון שלא לחוש לזה, והיכן צריך להתחיל לחוש לזה.

אבקש סליחה מכ"ג על שאני מטריחו, אך תורה היא וללמוד אני צריך. ומהיכן נדע מהו האמת בתורה, והוראת דיני התורה, אא"כ נשמע הבעת דעת תורה מגדולי דורנו.

בכבוד,

שלום בלאאמו"ר הגרמ"ד שליט"א ריבקיין

והנה לא אדע תוכן דברי הגה"צ מלובאוויץ שליט"א, וכשאני לעצמי סובר אני שאם ייחדו זמנים ומקומות מיוחדים לכל בעלי דת בפני עצמם, זוהי הדרך הישרה והדרושה. כי לבטל לגמרי, חוץ ממה שזה מגרה את האויבים, ויש בזה סכנה, הנה אם התלמידים היו לומדים דת ותורה בישיבות או בת"ת, היה הדבר מובן, אבל ידוע לדאבוננו שרבים אין מבקרים כלל ת"ת, ואם תהא גזירה על זה הוא כעין 'הס כי לא להזכיר בשם ה'".

ומה שעלינו להשתדל ע"פ הקאנסטיטוציא שלא להכריח ילד ישראל, אותם שיאמרו שלומדים דת בעצמם בת"ת, להשתתף בתפלה עמהם, אפילו לא יזכרו שם מחוקק שלהם בתפלה. ואפילו לא יכריחו, יש להשתדל שלא יזכירו שמות קדושיהם בבתי ספר כוללים, כמובן.

ב"ה עש"ק לס' הצילני נא, תשכ"ג
 ידיד בן ידיד הרב הגאון הנעלה בחו"ב ומופלא בירא"ה מהר"ר של'ו ריבקיין שליט"א
 של'ו וברכה לירידי ולקהילתו וכהנ"ע. לצערי כהו עיני ונמנע ממני לחפש ולעיין, ודין גרמא שהכתיבה אינה כהוגן ויסלח נא לי.

בעצם הענין, אני הנני מהחוששים מאד לאיבה, שבדורנו שכלל ישראל סבל מהאומות יותר מכל הדורות שבזמן הגלות, ושיני רשעים עדיין לא נשברו, אלה מכאן מאשמים בקאמוניזם, והקאמוניסטים מאשמים בפאשיזם, ועל כן לא ניחא לי המו"מ בהלכות בני נח, וכ"ש כשאינם שואלים.

ובעצם החקירה אם מותר להם להתפלל, לבד הראי' ממלכים, הנה כיון שאין איסור בתוך שבעת המצות דבני נח, ממילא מותרים בתפלה בכלל, מובן לא להזכיר עבודה זרה.

ולענין אם יוצאים ידי חובת תפילה מה"ת בלשון שלא נקבע מחז"ל. אפילו אם יוצאים מה"ת אסור לנו לתקן תפלה חדש לצאת בזה וכ"ש בלשון ברכה, אבל תחינה בעלמא, כבר נתקנו תחינות בכל הדורות, אלא שצריך להודיע שאין יוצאים בזה ידי חובת תפילה¹⁷⁹.

וה' יטע אהבתו ויראתו בלכות הנחלשים ויטהר לבנו לעבדו באמת.

ידידו מברכו,

יוסף אלי' הענקין

מקבל אנכי תדיר מכתבים מחותנו הגה"צ שליט"א, ובתמיכתו לעזרתו הוא מחייב את הרבנים העשירים, ברוך ומבורך יהיה.

סימן כו

ע"ד ניקוד 'משיב הרוח ומוריד הגשם' ו'מוריד הטל'

בע"ה

כבוד אלופי וידידי וכו' הרה"ג מוהר"ר אברהם חיים נאה שליט"א

שלו' וברכה לכ"ג ולכהנ"ע

אבל השמות על פי משקל 'טל', למשל 'רב', 'זב', 'דס', יבוא בהם קמץ בכל נגינה מפסקת, אפילו בהפסק קטן, ולעפמים אפילו בנגינה מחברת [זולת בסמיכות], וביוצא מן הכלל יבוא פתח בטפחא או בפשטא, יעיין בתורה פרשת שמיני¹⁸⁰ ובפרשת אחרי¹⁸¹.

ואמנם יש חילוק בין 'דס', שהנטייה תבוא בו בקמץ [דמי], ובין 'טל' שהנטייה בפתח כמו 'טלך', ועל כן בא בתורה טל בפתח בטפחא ובתביר. אבל בזקף קטן, גם בכזה תמיד בקמץ, כמו 'היתה שכבת הטל' בפרשת בשלח (טז יג), שהוא בזקף קטן ובפתח.

בהדרת כבוד, ידידו,

יוסף אלי' ב"ר אליעזר ז"ל הענקין

ראיתי לעורר בכאן ע"ד מה שנתקשו על הניקוד של מוריד הגשם בסגול בלי סימן הפסק, ומוריד הטל בקמץ סימן הפסק [בסידור התניא זצ"ל]. ובאמת כן הוא על פי דקדוק, שכל התיבות על פי משקל גשם [הנקראים סגוליים] יבוא בהם קמץ רק באתנח וסוף פסוק, ורק יוצא מן הכלל לפעמים קמץ בזקף קטן. ולדעת אדמו"ר אין כאן אתנח, כי הסוף פסוק הוא סוף הברכה, והמפסיק היותר גדול באמצע הברכה הוא אצל מי כמוך דסליק ענינא.

בקמץ בנגינה מחברת. 181. בפרשת אחרי מות בא תמיד מלת דם בקמץ, זולת אצל סמיכות, כגון 'ולקח מדם הפר' (טז יד) 'ולקח מדם הפר ומדם השעיר' (שם יח) שבא בפתח.

179. וע"ע תשו' על שאלה זו בשו"ת אג"מ או"ח ח"ב סי' כה.

180. בפרשת שמיני בא תמיד מלת דם בקמץ, ועיין פרק ט פסוק ט 'בדם' בקמץ אצל זקף קטן, ובפסוק יח 'בדם'